

УДК 372.8=161.2+378.147

Хома Тетяна Василівна,

кандидат педагогічних наук, викладач,

Мукачівський кооперативний торговельно-економічний коледж

ОРГАНІЗАЦІЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ СТУДЕНТІВ НА ЗАНЯТТЯХ З УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ В УМОВАХ КОЛЕДЖУ

У статті розкривається специфіка організації самостійної роботи студентів на заняттях з української мови в умовах коледжу економічного спрямування. Дослідницею проведено теоретичний аналіз вибраної проблеми, визначено сучасні підходи до цього виду діяльності. Запропоновано педагогічні умови ефективної організації самостійної роботи на заняттях з української мови і в позааудиторний час. Автором розкрито окремі види робіт для виконання студентами у процесі підготовки до заняття з української мови.

Ключові слова: самостійна робота студента, українська мова, види завдань, аудиторна-позааудиторна діяльність, фахова підготовка.

Постановка проблеми. У Законі України «Про вищу освіту» визначено нові вимоги до підготовки майбутніх фахівців. Сьогодні вимагає формування у молоді професійних, світоглядних і громадянських якостей, морально-етичних цінностей, компетентностей, що є вкрай важливими для діяльності у певній сфері за обраною кваліфікацією. Якісній підготовці спеціалістів сприяє удосконалення навчально-виховного процесу в умовах вузу, його практична спрямованість. Окремого підходу вимагає самостійна робота студента (надалі СРС), пошук ним інформації, умінь диференціювати, аналізувати її, виокремлювати необхідне, формулювати висновки. Самостійна робота розвиває критичне мислення, сприяє входженню молоді людини в професійний інформаційний простір. Це можливо за умови, якщо у вищому навчальному закладі формуються уміння працювати з фаховою та іншою літературою.

На сучасному етапі розвитку суспільства з'явилися нові джерела інформації: інформаційно-комунікативні технології, Інтернет-простір, що дають можливість удосконалити зміст та дидактичні можливості цього виду діяльності.

Актуальним залишається вирішення таких завдань, як: удосконалення організації самостійної навчальної роботи студентів у процесі загальноосвітньої та професійної підготовки; виховання в молоді внутрішньої потреби в поглибленні й оновленні власних знань; забезпечення набуття студентами вмінь і навичок самостійної роботи у процесі оволодіння українською мовою.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема організації самостійної роботи студентів була в центрі дослідження низки науковців: О. Біляєва, З. Курлянд, О. Королук, Т. Лободи, В. Нагаєва, М. Фіцули та ін. Внаслідок аналізу педагогічної літератури (О. Біляєв, С. Караман, О. Королук, Л. Паламар, М. Пентиліук, К. Плиско) визначено принципи навчання, на яких має будуватись педагогічний процес мовної освіти в умовах організованої самостійної роботи студентів, серед яких: загальнодидактичні, специфічно-фахові та лінгводидактичні.

Предметом дослідження О. Королук є самостійна робота студентів коледжів як засіб формування особистості майбутнього фахівця [1]. Науковцем сформульовано функції самостійної роботи: виховна, пізнавальна, реалізаційна, стимулювальна, діагностична, прогностична, навчальна, самоосвітня. Т. Лободою проведені дослідження у педагогічних коледжах України, що дало змогу визначити види самостійної роботи студентів з української мови [2]. Проаналізувавши окремі дослідження, ми дійшли висновку, що у дидактиці є багато напрацювань щодо організації самостійної роботи студентів, проте недостатньо вивчено питання щодо організації СРС на заняттях з української мови в умовах коледжу економічного спрямування.

Мета статті – розкрити особливості організації самостійної роботи студентів на заняттях з української мови в умовах коледжу економічного спрямування. Методи наукового

дослідження: спостереження за діяльністю студентів на заняттях з української мови, бесіда, контекст-аналіз.

Результати дослідження. Наше дослідження з означеної проблеми проводилося на двох рівнях: теоретичному і практичному. Теоретичний аналіз організації СРС дав нам можливість з'ясувати сучасні підходи до цього виду діяльності.

Одним із завдань на шляху розбудови й оновлення змісту освіти в Україні є формування у дітей та молоді сучасного світогляду, розвитку творчих здібностей і навичок самостійного наукового пізнання, самоосвіти і самореалізації особистості; підготовки кваліфікованих кадрів, здатних до творчої праці, професійного розвитку [4].

Самостійна та індивідуальна робота студентів – це форма навчального процесу у ВНЗ, що є основним засобом оволодіння навчальним матеріалом у час, вільний від обов'язкових навчальних занять [3, с. 103].

Самостійна робота студентів коледжу – це вид навчальної діяльності в коледжі, спрямований на засвоєння студентами нових знань, удосконалення навичок самостійного пізнання, формування практичних умінь, необхідних для майбутньої професійної діяльності; вона організовується та скеровується викладачем, але відбувається і без його безпосередньої участі [1]. Означене визначення лягло в основу нашого дослідження.

Час, відведений для самостійної роботи студента, регламентується навчальним планом і повинен становити не менше, ніж 1/3 та не більше, ніж 2/3 від загального обсягу навчального часу, відведеного для вивчення конкретної дисципліни.

Заздалегідь плануючи самостійну роботу, викладач повинен визначити її місце на занятті залежно від рівня вимог на даному етапі оволодіння матеріалом, вивчити труднощі, що можуть з'явитися під час роботи студентів, виокремити зміст питань, їх обсяг, розробити критерії оцінювання та спосіб перевірки.

Самостійна робота у вищому навчальному закладі, за дослідженнями З. Курлянд, включає види діяльності: пошук та вивчення додаткової літератури; конспектування, складання планів, тез; кодування інформації; написання рефератів, доповідей, оглядів, звітів; виступ з повідомленнями на семінарських заняттях, виконання вправ, розв'язання задач; виконання письмових контрольних, лабораторних робіт; виконання завдань за допомогою ПЕОМ [5, с. 159]. Викладачу пропонується організувати проведення додаткових консультацій з питань виконання самостійної роботи, а також надати можливість публічного обговорення теоретичних або практичних результатів, здобутих студентом самостійно (олімпіади, конкурси, конференції та інше).

Серед видів самостійної роботи студентів на заняттях з української мови ми дотримуємося таких:

- за характером керівництва з боку викладача (опосередкована, безпосередня);
- за ступенем самостійності студентів (низька, середня,

висока);

– за проявом студентами самостійних дій (обов'язкова, бажана);

– за тривалістю виконання (короткочасна, довготривала);

– за видами діяльності (навчально-пізнавальна, професійна);

– за формами організації (фронтальна, групова, індивідуальна);

– за місцем у навчальному процесі (аудиторна, позааудиторна) [2].

Наше спостереження за діяльністю студентів на заняттях з української мови в коледжі дало можливість з'ясувати проблеми у виконанні студентами самостійної роботи. Серед них: невміння вести конспекти, тези лекційних занять; поверховість у підготовці рефератів; відсутність сформованих умінь працювати з додатковою літературою, Інтернет-ресурсами, наявність мовленнєвих помилок та інше. Це зумовило визначення нами педагогічних умов щодо підготовки студента до самостійної роботи: планування викладачем тем СРС з української мови, методичного забезпечення; добірка завдань, що враховують специфіку підготовки майбутнього фахівця; урізноманітнення видів СРС; поєднання аудиторної і позааудиторної самостійної діяльності студентів. Специфікою вивчення української мови є те, що це не тільки окрема дисципліна, а й засіб навчання, майбутньої професійної діяльності, знання якої сприяють оволодінню державною мовою на належному рівні. Тому СРС з української мови є комплексним утворенням, що поєднує в собі різні форми діяльності і завдань.

Українська мова в умовах коледжу вивчається за програмою «Українська мова». Навчальна програма для вищих навчальних закладів І-ІІ рівнів акредитації, які здійснюють підготовку молодших спеціалістів на основі базової загальної середньої освіти» [6]. В основу програми закладено новий підхід до навчально-виховної мети курсу української мови, що передбачає підготовку студента як компетентісно-мовленнєвої особистості, яка відзначається високою мовленнєвою культурою; формування навичок комунікативно виправданого користування засобами мови в різних життєвих ситуаціях із обов'язковим дотриманням мовних норм і мовленнєвого етикету; реалізацію комунікативного принципу навчання.

Основними завданнями навчання української мови в умовах коледжу визначено: ознайомлення з мовною системою як основою формування мовних умінь і навичок – орфоепічних, лексичних, граматичних, правописних, стилістичних; вироблення у студентів компетенцій комунікативно виправданого користування засобами мови в різних життєвих ситуаціях, ураховуючи їх фахову підготовку.

Вивчення мови спрямоване не стільки на запам'ятовування студентами системи правил, скільки на розуміння закономірностей їх функціонування та формування комунікативних умінь і навичок. Програмою передбачено вивчення таких розділів і тем: «Функціональна стилістика і культура мовлення», «Практична стилістика і культура мовлення. Стилiстичні засоби фонетики», «Стилiстичні засоби лексикології та фразеології», «Сприймання чужого мовлення. Відтворення готового тексту», «Практична стилістика і культура мовлення. Морфологічні засоби стилістики», «Стилiстика речень з різними способами вираження чужого мовлення», «Студентський проект удосконалення власного мовлення», «Риторика». Завдання кожного розділу – сформувати у студентів уміння й навички таких ознак комунікативного мовлення, як правильність, що передбачає дотримання норм літературної мови, комунікативна доцільність, яка означає мотивоване використання засобів мови для певної мети спілкування. До кожної з тем плануються окремі завдання для самостійної роботи. В умовах коледжу СРС має місце як на заняттях з української мови, так і в процесі підготовки до практичних занять чи в позааудиторній роботі.

Серед самостійних завдань перевагу надаємо моделюванню штучно створених ситуацій, в основі яких –

словесне змалювання уявної ситуації реальної дійсності. Алгоритм його виконання: з'ясування мети мовлення, призначення ролей співрозмовників, реалізація мовленнєвого акту у формі діалогу. Особлива увага акцентується на дотриманні норм етикету, вживання форм звертання та формул вибачення, вираження прохання. Безперечно, пропонуються ситуації, пов'язані з майбутньою спеціальністю: побудувати діалог на основі сприйнятих на слух розповідей, скласти розповідь-опис продукції для продажу в крамниці, побудувати діалог між керівником і працівником торговельного підприємства тощо. Окрім того, студентам пропонуються завдання на дослівне й вибіркоче переказування тексту художнього й ділового стилів, презентація проекту удосконалення власного мовлення, взаєморецензування, редагування власного тексту. Самостійна робота студентів в позааудиторних умовах спрямована нами на: отримання ними додаткової інформації до теми лекційного заняття, проведення дослідження різної тематики, складання проєктів, роботу в комп'ютерній мережі з метою доповнення інформації за визначеною темою, підготовку коледжівських заходів та інш. Ми акцентуємо увагу на тому, що в умовах коледжу СРС на практичних заняттях з української мови і в позааудиторній діяльності взаємопов'язана й доповнює одне одного. Реалізація принципу вивчення мови як цілісного явища сприятиме оволодінню мовою як засобом комунікації. Пропонуємо окремі завдання, що впроваджувалися нами в процесі дослідження.

Під час вивчення теми «Практична стилістика і культура мовлення. Норми вимови» студенти отримували завдання такого типу: дослідити мовлення дикторів українського телебачення, прослухати «Експрес-уроки української мови» з Олександром Авраменком і сформулювати висновки щодо власного мовлення. Це дало можливість студентам удосконалити процес складання висловлювання, культуру усного мовлення. Результатом такої роботи було укладання власного орфоепічного словника «Говори правильно», що покращить професійну компетентність майбутнього фахівця (обслуговування відвідувачів банку, у крамниці, на митниці).

У процесі вивчення теми «Морфологічні засоби стилістики» студенти складали проєкти, серед яких: «Як утворюються слова у мові», «Роль прикметників у мовленні», «Особливості уживання займенників та числівників у професійному мовленні» та ін.

Великі можливості для проведення мовного дослідження дало вивчення теми «Стилiстичні засоби лексикології та фразеології». Бесіда зі студентами щодо слововживання української лексики засвідчила, що в їхньому мовленні найбільше трапляється діалектизмів. Щоб попередити помилки такого типу, їм пропонувалося завдання: дослідити діалектизми свого району, дібрати відповідно слова нормативної лексики і укласти дикторії. На практичному занятті їхні дослідження узагальнювалися. Зауважимо, що викладач повинен зацентувати увагу на важливості дотримання лексичних норм, так як діалектизми засмічують українську мову. Мовна політика Української держави має бути донесена до кожного студента.

Як показує досвід роботи, на практично-лекційних заняттях важливе місце займає робота з «Великим тлумачним словником сучасної української мови». Уміння самостійно працювати з довідковою літературою формується в студентів поступово під керівництвом викладача. Вважаємо, що без сформованих таких умінь СРС буде недосконалою, поверхневою. За допомогою інтерактивної вправи «гонування» студенти добирають і пояснюють економічні поняття (викладач чітко визначає букву і кількість дібраних слів), записують речення-формулювання. Проведення словникових, попереджувальних, пояснювальних, творчих навчальних диктантів дає можливість застосуванню у СРС міжпредметних зв'язків – української мови й економіки.

Наше дослідження засвідчує, що мовлення студентів

збіднене на вживання фразеологізмів. Тому серед завдань студентам пропонувалися такі:

1. За допомогою фразеологічного словника пояснити значення запропонованих фразеологізмів.

Бити байдики, дивитися крізь пальці, згоріти від сорому, впадати в очі, грати першу скрипку, плутатися під ногами, робити з мухи слона.

Яку особливість фразеологізмів ви помітили, виконуючи це завдання?

2. Дібрати синоніми до фразеологізмів.

Пекти раків; засукати рукава; взяти себе в руки; ні пари з вуст; надуті губи; повисити носа; задрати носа; тягу дати; як кіт наплакав.

3. У записаних реченнях розпізнати фразеологізми, пояснити їх значення.

Як не мудрий, а правди ніде діти, кінців не можна поховать (Л. Глібов). Вона все ходить, з уст ні пари (Т. Шевченко).

4. Скласти твір-розповідь «Моя улюблена справа», вживаючи фразеологізми.

Така робота спонукає студентів до роботи із словниками, без яких пояснення стійких словосполучень, окремих слів викликає труднощі.

Специфікою СРС з української мови є складання творів різної тематики. У процесі навчання української мови нами пропонувалися твори за картиною закарпатських художників, твори-описи, твори-роздуми, твори-розповіді, творчі міркування на основі переглядів кінострічок, зйомки яких проходили на Закарпатті. Така робота повинна завершуватися аналізом лексичних, орфографічних, граматичних, стилістичних помилок, що формують культуру писемного мовлення.

Значна увага зверталася нами на розвиток комунікативного мовлення. Студентам пропонувалися види робіт: складання рефератів, взаєморецензування відповідей,

побудова діалогів-уточнень, підготовка і проведення публічних виступів, моделювання ведення ділових переговорів, ділових нарад, співбесіди з питань працевлаштування, презентація власних проєктів професійного спрямування. Підготовка і виступ студентів з презентаціями дали змогу з'ясувати рівень володіння ними орфоепічними, лексичними, граматичними, стилістичними нормами української літературної мови; уміння працювати з джерелами інформації; і, як результат, удосконалити викладачем зміст самостійної роботи.

На думку студентів, корисними є спільні театралізовані постановки Заслужених акторів України та студентів коледжу, що проходять у Закарпатському обласному театрі драми та комедії і стали традиційними. Переконані, що ця робота буде ефективною за умови організації викладачем СРС, завданням якої буде удосконалення їхнього зв'язного мовлення.

Особливу увагу треба приділити питанню методичного забезпечення самостійної роботи студентів. Викладачу необхідно: підготувати зміст питань для самостійного опрацювання, перелік рекомендованої літератури, вимоги до виконання і оцінювання самостійної роботи; вчити добирати і аналізувати додаткову інформацію з Інтернет-джерел.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Таким чином, організація самостійної роботи є важливим чинником розвитку креативної особистості студента. Самостійна робота передбачає заздалегідь продуману систему роботи з навчальним матеріалом, виокремлення труднощів, що можуть виникнути у студентів. Специфіка організації СРС з української мови полягає в тому, що означена дисципліна є і засобом навчання. Самостійна діяльність студента має місце й на заняттях з рідної мови, у процесі підготовки до практичних занять і в позааудиторній роботі.

Перспективу подальшого дослідження вбачаємо у розробці ситуативних завдань фахового спрямування для самостійного опрацювання студентами.

Список використаних джерел

1. Корольок О. М. Самостійна робота студентів коледжів як засіб формування особистості майбутнього фахівця / Корольок О. М. // Нові технології навчання : матеріали VI Міжнародної науково-методичної конференції «Духовно-моральне виховання і професіоналізм особистості в сучасних умовах», 30-31 жовтня, 2009 – К.-Вінниця, 2009. – № 58. – Ч. 1. – С. 180 – 186.
2. Лобода Т. М. Педагогічні умови організації самостійної роботи студентів педагогічного коледжу у процесі викладання української мови / Т.М.Лобода: автореф. дис. канд. пед. н.: 13.00.02 «Теорія та методика навчання української мови». – К., 2001. – 21 с.
3. Нагаєв В.М. Методика викладання у вищій школі / В.М.Нагаєв. Навч. посібник. – К.: Центр учбової літератури, 2007. – 232 с.
4. Національна доктрина розвитку освіти України в XXI столітті // Освіта України. – 2002. – № 33 – С. 4 – 6.
5. Педагогіка вищої школи: Навч. посіб. / З.Н.Курлянд, Р.І Хмелюк, А.В.Семенова та ін., за ред. З.Н.Курлянд. – К.:Знання, 2007. – 495 с.
6. Українська мова. Навчальна програма для вищих навчальних закладів I-II рівнів акредитації, які здійснюють підготовку молодших спеціалістів на основі базової загальної середньої освіти. / укл. : Т. М. Антонюк, Л. Б. Ковалевська, А. М Кабаненко // М-во освіти і науки України, Інститут інноваційних технологій і змісту освіти. – К., 2013. – 23 с.

В статті розкривається специфіка організації самостійної роботи студентів на заняттях по українському мові в умовах коледжа економічного напрямку. Дослідницею проведено теоретичний аналіз обраної проблеми, визначено сучасні підходи до цього виду діяльності. Предложено педагогічні умови ефективного організації самостійної роботи на заняттях по українському мові і во внеаудиторное время. Автором раскрыты отдельные виды работ для выполнения студентами в процессе подготовки к занятию украинского языка.

Ключевые слова: самостійна робота студента, український мові, види завдань, аудиторна-внеаудиторна діяльність, професійна підготовка.

The article shows the specificity of the organization of independent work of students in the college environment. The purpose of this article is to reveal the peculiarities of organization of independent work of students in classes with the Ukrainian language in the college environment economic trends. Clarified the meaning of «independent and individual work of students» in colleges. Identified methods of scientific research, including: observation of activities of students on the lessons of Ukrainian language, conversation, context analysis. The researcher made theoretical analysis of selected problems, identified modern approaches to this activity. Selected the types of independent work of students on the lessons of Ukrainian language or in the process of preparation for it. Proposed pedagogical conditions of effective organization of independent work on the lessons of Ukrainian language, which will allow to avoid problems in the process of organization and execution. It was found that independent work of students in the college is a complex that combines various forms of activities and tasks. Author noticed a list of topics and themes for the studying, selected questions for self-studying, reveals the specific tasks and types of work for students. Pointed the selection of tasks with professional direction. Was found the specificity of student's independent work which means: preparation of compositions for the film, essays, descriptions, compositions of reflections, essays, stories, creative considerations, and others.

Attention focused on development of communicative speech in the process of independent work of students that is formed during the compilation of the dialogues, the preparation and conduct of public performances, conducting business meetings, interviews, presentation of own projects.

These types of works give the chance to find out the level of knowledge the norms of the Ukrainian language; ability to work with sources of information; to give a speech before an audience. Noticed the importance of the methodical providing of independent work of students.

Key words: *independent work of student, Ukrainian language, types of tasks, classroom-extracurricular activities, training.*